

faa hvorledes Lovgivningen i saa Henseende kommer til at se ud. Det er ret interessant at lægge Mærke til den Udvikling, der hos os er foregaaet med Hensyn til Helligdagslovgivningen. Man har heri, forekommer det mig, et ret tydeligt Vidnesbyrd om den Kulturudvikling og det Udviklingsstandpunkt i det Hele, som Befolkningen staar paa. Se vi nemlig tilbage — vi behøve iøvrigt ikke at se meget langt tilbage — da er det vel os Alle bekendt, hvorledes man i sin Tid troede, det var nyttigt at tvinge Folk til Kirke, og naar de ikke vilde efterkomme Kommandoer, brugte man baade Stabestof, Bøder og Fængsel m. m. Dette Standpunkt forlod man jo ganske i 1845. Det var oprindeligt, naar man tog Vare paa Helligdagsloven, alene af saakaldte religiøse Hensyn. Dette Standpunkt forlod man vel ikke i 1845, men man forlod, om man saa maa sige, Maaden at skaffe det Religiøse Indgang paa. Man var i 1845 naaet saa vidt, at man indsaa, at Tvang til Tro er hen i Taaget, og at det er Noget, Staten ikke skal give sig af med, paa den Maade i alt Fald. I Motiverne til Anordningen af 1845 hedder det udtrykkelig, at Kongen har erkjendt, at det ikke vil være tjenligt længere at tvinge Folk til Gudstjeneste, saaledes som i tidligere Dage, men derimod vil Kongen gjøre alt Muligt for, at Folk kunne faae Velighed til at søge Gudstjenesten, og for, at Søndagen kan blive en virkelig Hviledag. Anordningen af 1845 er mere opmuntrende end tvingende, ja, jeg kan for saa vidt gjerne kaste Ordet „tvingende“ helt bort. Anordningen af 1845 siger ganske vist selv om sit Formaal, at det alene er udgaaet af religiøse Hensyn, men foruden disse religiøse Hensyn er den dog tillige kommen til at tage menneskelige Hensyn. Det hedder nemlig udtrykkelig i Indledningen til Anordningen af 1845, at Kongen gaar ud fra, at Husbonderne ikke ville lægge deres Dynder Hindringer i Veien for, at Søndagen kan blive den Dag, da de søge Gudstjenesten, og der tilføies tillige: „en Hviledag for dem“. Længere hen i Anordningen — jeg tror i § 11, jeg hukker det ikke saa nøie, men det gjør ogsaa mindre til Sagen — hedder det udtrykkelig, at der maa ikke paa Søndagen østes Arbejde af Haandværkere, Arbeidere eller Dagleiere fra Principalernes Side. Det ærede Medlem, der har indbragt nærværende Lovforslag, vil altsaa se, at der i Anordningen af 1845 var adskillige af de Momenter, han nu i det foreliggende Lovforslag paany fremfatter; han vil altsaa se, at man, gaaende ud fra de forskjellige Standpunkter, 1845 og 1886, dog paa dette Punkt naaer til det

Samme, at man vil unde Arbejderne en Hviledag. Ganste vist var det i 1845 Meningen, at den skulde benyttes til Gudstjeneste, men der var ingen Tvang dertil. Anordningen ydede der altsaa i saa Henseende en virkelig Frihed; thi naar det udtrykkelig hedder, at der ikke maa paalægges de og de Folk Arbejde, for at de kunne komme til Gudstjenesten, saa er det dermed givet, at der ikke maa forlanges Arbejde; thi forlanger man det, kunne de ikke komme til Gudstjeneste, og følgerlig bliver Søndagen en Fridag, selv om den ikke benyttes til at deltage i den offentlige Gudstjeneste. Da man i 1876 fik Helligdagslovgivningen til Revision, var dette hverken foranlediget af religiøse og heller ikke af særlig menneskelige, men vel nærmest af politiske Grunde. Vi vide Alle, at der er en Grundlovsparagraf, som siger, at Borgerne have Ret til at forsamle sig offentlig, uden at Politiet kan lægge Hindringer i Veien, naar der ikke deraf kan berygtes Fare for den offentlige Fred. De Herrer vide tillige, at Grundloven i en Række af Aar har været forstaaet saaledes, at denne Regel var ubetinget, saa at Borgerne kunde forsamle sig, hvad enten det var Søgne eller Helligdag. I Halvfjerdserne, da den politiske Strid begyndte, tog man imidlertid en enkelt Paragraf i den gamle Helligdagsanordning frem, hvori det hedder, at der om Søndagen ikke maa holdes offentlige Forsamlinger uden Politiets Tilladelse, og at Politiet er berettiget til at nedlægge Forbud mod enhver offentlig Forsamling paa denne Dag. Denne gamle Bestemmelse drog man frem ligeoverfor politiske Forsamlinger, og Politimestrene begyndte enkeltvis at forbyde dem, og da det tillige ved en Højesteretsdom blev erkjendt, at der paa Helligdagene og Søndagene i Virkeligheden ikke var nogen Forsamlingsfrihed, tror jeg, det var det, der gav Anledning til, at man paany tog Helligdagslovgivningen under Overbetelse i 1876. Jeg kan ikke undlade at bemærke, at det er ret karakteristisk, at i hele den nationalliberale Tid, om jeg saa maa sige, lige til 1870, havde Grundlovens Bud om den offentlige Forsamlingsfrihed været ubetinget baade Søn- og Helligdage, men dette var et Vidnesbyrd om, at nu begyndte Vinden at vende sig, nu begyndte Virkningen af Grundlovsforandringen og hele den forandrede Stilling, som et vist Parti begyndte at indtage, at give sig tilkjende derved, man nu drog den Paragraf i Helligdagsordningen frem, som forbyd offentlige Forsamlinger paa Søn- og Helligdage. Det var paa denne Side af Sagen, man i